

BOLALAR POETIK MATNLARINI PEDAGOGIK DIZAYN VOSITASIDA O'RGATISH**CHILDREN'S POETIC MIRROR THROUGH PEDAGOGICAL LIBRARY****ДЕТСКОЕ ПОЭТИЧЕСКОЕ ЗЕРКАЛО ЧЕРЕЗ ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ БИБЛИОТЕКУ**

**Yuldasheva Dilafruz Maxamadaliyevna¹, Bekmagambetova Roza Karpikovna²,
Matkarimova Shaxnoza Maxamadjonova³**

¹Yuldasheva Dilafruz Maxamadaliyevna

– Farg'ona davlat universiteti, dotsenti

²Bekmagambetova Roza Karpikovna

– Abay nomidagi QazMPU professori, pedagogika fanlari doktori

³Matkarimova Shaxnoza Maxamadjonova

– Farg'ona davlat universiteti, magistri

Annotatsiya

Ushbu maqolada bolalar poetik matnlarining xususiyatlari, bolalar xotirasida uzoq vaqt saqlanishi uchun mnemotexnikadan foydalanish jihatlari misollar yordamida tahlil etildi. Pedagogik loyihalash, mnemotexnika usullari pedagogik dizaynning tarkibiy qismi ekanligi, ular zamonaviy metodlar, xususan, fanga kirib kelgan yangi tarmoqlar mahsuli sifatida tadqiq etildi.

Аннотация

В данной статье на примерах проанализированы особенности детских поэтических текстов, аспекты использования мнемотехники для длительного удержания в детской памяти. Педагогический дизайн, мнемонические методы являются составной частью педагогического дизайна, они исследуются как продукт современных методов, в частности, новых направлений, вошедших в науку.

Abstract

In this article, the characteristics of children's poetic texts, aspects of using mnemonics for long-term retention in children's memory were analyzed using examples. Pedagogical design, mnemonic methods are a component of pedagogical design, they are researched as a product of modern methods, in particular, new branches that have entered the science.

Kalit so'zlar: poetik matn, pedagogik dizayn, mnemotexnik yo'lakcha, badiiy tafakkur, ekspressiv-emotsionallik.

Ключевые слова: поэтический текст, педагогический дизайн, мнемоническая дорожка, художественное мышление, экспрессивно-эмоциональность.

Key words: poetic text, pedagogical design, mnemonic corridor, artistic thinking, expressive-emotionality

KIRISH

Bugungi zamonaviy pedagogika kattalarning bolalarga bo'lgan munosabatini sezilarli darajada o'zgartirdi. Natijada bolaning rivojlanish darajasi butun ta'lim tizimida tarbiyachi ishining sifat ko'rsatkichiga aylandi. Kattalar nafaqat maktabgacha yoshdagi bolaning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishga e'tibor berishlari va uni ijtimoiy hayotga moslashtirishi, balki yechimlarini birgalikda izlash orqali o'qitishi, bolaga olamni idrok etishning me'yorlarini mustaqil ravishda o'zlashtirish imkoniyatini berishlari zarur.

Pedagogik dizayn – bu hamkorlikni ta'minlashning noyob vositasi, bolalar va kattalar birgalikda ijod qilishi, ta'limga shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish usuli hisoblanadi. Ayni pedagogik dizaynda bola hayotning turli sohalariga oid yangi g'oyalar va tushunchalarni o'zlashtirish ko'nikmasiga ega bo'lib boradi. Masala yoki muammo oldida esankiramay, uning yechimini topishga turlicha yondashish pedagogik dizaynning asosiy maqsadidir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Pedagogik dizayn atamasi 1960- yilda Robert Mils Ganъe (Principles of Instructional Design) va Robert Gleyzer (Psychology and Instructional Technology) tomonidan fanga kiritildi[1]. Ensiklopedik lug'atda dizayn (lotincha projectus — oldinga tashlangan) loyihani yaratish jarayoni sifatida izohlanadi, ya'ni prototip, taxmin qilingan yoki mumkin bo'lgan obyektning prototipi, haqiqiy mahsulotda o'ylab topilgan narsadan oldingi holat sifatida izohlanadi. XXI asr ta'lim paradigmasida dizayn madaniyati yangilik sifatida kirib kelmoqda. Ayniqsa maktabgacha ta'limda chiroyli ko'rinish, tashqi jozibadorlikka asoslangan dizayn faoliyati universal va sintetik faoliyat sifatida tavsiflanadi[2]. Texnokratik va gumanitar, tadqiqot va bashoratli, axborot-ta'lim va ijtimoiy-transformatsion

PEDAGOGIKA

tamoyillar, pedagogik dizayn tamoyillari sifatida voqelangan. Adabiyotlarda pedagogik dizayn quyidagicha izohlanadi:

- amaliyotga yo'naltirilgan faoliyat, uning maqsadi amaliyotda mavjud bo'lmagan yangi ta'lim tizimlari va pedagogik faoliyat turlari; — ta'lim, ijtimoiy-pedagogik harakat, ta'lim tizimlari, pedagogik texnologiyalar va faoliyatdagi innovatsion g'oyalarning rasmiylashtirilgan majmualari sifatida tushuniladigan ta'lim loyihalarini ishlab chiqish va amalga oshirishga qaratilgan faoliyat sanaladi.

Pedagogik dizayn vositasida o'zbek bolalariga xos poetik matnlar badiiy diskursda ularning dunyoqarashiga mos tushuncha va tasavvurlarning gnostik hissiyotga asoslanishi, turli yosh davrlarida xronologik yosh ko'rsatkichidan tashqari bolaning ichki olamida, ruhiyatida yuz beradigan kechinmalar bolalarda refleksiya faoliyatini yuzaga chiqarishi, matndagi intertekstuallik natijasida allyuziv nomlarning voqelanishi tadqiqotlarda o'rganilgan.

NATIJAR VA MUHOKAMA

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, pedagogik dizayn vositasida poetik matnlarni maktabgacha yoshdagi bolalarga o'rgatish samarali natija beradi. Chunki pedagogik dizayn asosida bolalarga poetik matnlarni o'rgatish, ularga she'rlarni yod oldirish bolalarning xotirasini mustahkamlash bilan birga badiiy adabiyotga qiziqishni uyg'otadi. Masalan, A.Obidjonning "G'alati maktublar" turkumidagi she'rlarini mnemotexnik yo'lakcha orqali she'ning nima haqida ekanligini tushuntirish, nomini yod oldirish yaxshi natija beradi. Buning uchun bolalarga quyidagi suratlarni jadvalga solib, suratlar ketma-ketlikda izohlanadi va "Varrakning samolyotga yozgan xati" deb o'qib beriladi.

Bolalar mnemoyo'lakchadagi suratlarni ko'rib bo'lgach, tarbiyachi she'ni ifodali tarzda yoddan aytib beradi:

Ishlar qalay, qarindosh,
Bilvoldingmi urushni?
Uchgan chog'da o'ylab yur
Yerga omon tushishni.
Eng muhimi, havoda –
Bir xil ushla posangi...
Kelib mendan so'rayver
Tushunmagan narsangni.

Mazkur mnemotexnik yo'lakcha orqali bolalarning badiiy tafakkurini rivojlantirish, ularning obrazli idroki va tafakkurini shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar uchun yaratilgan poetik matnlarda ekspressiv-emotsionallikni vujudga keltirish uchun alliteratsiya (undoshlar takrori), assonans (unlilar takrori), geminatsiya (undoshlarning qavatlanishi); nasriy matnda so'zlarni noto'g'ri talaffuz qilish va boshqa shu kabi fonetik usullardan foydalanilgan. Aynan pedagogik dizayn orqali she'rlarning lingvistik xususiyatlarini yanada tushunarli tarzda ifodalash mumkin. Mnemotexnika, pedagogik loyihalash usullari pedagogik dizaynning tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, quyidagi she'riy satrlarda undoshlarning qavatlanishi uslubiy-estetik, ma'noni kuchaytirish vazifasidan tashqari, bolalarga xos qiziquvchanlik, tabiiy soddalikni vujudga keltiradi.

Ruschasiga "olcha" nima?
Deb so'radi Zag'izg'on.

– Vish-sh-nya – deya javob qildi.
O'ylab turib Suvilon.
(A.Obidjon "CHet tili" she'ri)

Hayvonlarning suhbat-dialogida ruscha so'zlar fonetik jihatdan ajratilib, "Vish-sh-nya" so'zidagi "sh" tovushini qavatlantirib, tabiiy ovoz chiqaradigan ilon tanlanganligi bolalarning yanada

hayratlanishiga, taajjublanishiga olib keladi[3]. Quyidagi "Kelinsalom" marosim qo'shig'i uslubida yaratilgan A.Obidjonning "Salom" she'rida so'zning shakl va ma'no munosabatini ifodalagan leksik birliklar o'zaro uyg'un tarzda ifodalangan:

*Xumbosh hamda xirqiroq, oziq tishi oshpichoq,
Ochko'zligi sal chatoq, xasis Qobonga salom.
Bulbul kabi izillar, tog'-toshlarda g'izillar,
Yirtqichlardan bezillar, do'stim Jayronga salom.*

Yuqoridagi misolda *ochko'z*, *xasis* hamda *izillar*, *g'izillar* so'zlariga badiiy-estetik vazifa yuklangan.

*Bebahodir po'stini, poylar hatto do'stini,
Sipo demang siz uni, ayyor Qoplonga salom.*

Misolda *sipo* va *ayyor* kontekstual sinonimi *qoplonning* xatti-harakatiga ishora qilgan.

*Tyny kyn er qazigan, zaxda yotib ozigan,
Ko'p tipishib, oz egan go'cxo'r Yumponga calom.*

Berilgan misolda fonetik tarkibi boshqa bo'lsa-da, talaffuzda bir-biriga yaqin bo'lgan *ozigan* va *oz yegan* birliklari obrazga xos effektini yaratish uchun xizmat qilgan. Matndagi bunday xususiyatlar bolalar hissiyotiga ta'sir ko'rsatishi, ularda xush kayfiyat va jo'shqinlikni hosil qilishi tarbiyachi nutqiga bevosita bog'liqdir. Shuningdek, maktabgacha ta'limda pedagogik dizaynni qo'llash jarayonida poetik matnlarning lingvistik xususiyatlariga e'tibor qaratish jarayonni yanada talabga javob berishini ta'minlaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki, maktabgacha ta'limda pedagogik dizayndan foydalanish bolalarning obrazli tafakkuri, idroki va xotirasini mustahkamlashga yordam beradi. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning bilish jarayoniga yo'naltirilgan pedagogik dizayn faoliyati, amaliyotda mavjud bo'lmagan yangi ta'lim tizimlari va pedagogik faoliyat turlarini ishlab chiqish zaruriyatini uyg'otadi.

Maktabgacha ta'lim esa ijtimoiy-pedagogik harakat, ta'lim tizimlari, pedagogik texnologiyalar va faoliyatdagi innovatsion g'oyalarning rasmiylashtirilgan majmualari sifatida tushuniladigan ta'lim loyihalarini ishlab chiqish va amalga oshirishga qaratilgan faoliyat pedagogik dizaynning asosi bo'lib, uning istiqbolini belgilaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. <https://www.ispring.ru/elearning-insights/chto-takoe-pedagogicheskiy-dizayn> 2.Yuldasheva D.M.Anthropotsentris Approach To Shildren`S Speesh Study. Sestion 2: Linguistiss Theory,Applied Linguistiss. Sollestion Of Materials Of The International Online Sonferense.Www.Researsh-Support-Senter.Som 2020.92-95
2. Yuldasheva D.M. The Methods Of Speesh Development Of Presshool Shildren. Epra Internashinal Jurnal Of Multidissiplinary Researsh(Ijmr). Impast Fastor: 7.6.11.November.
3. Д.М.Юлдашева, Д. Асқарова, М. Зоҳидова. Ўзбек болалар нутқига доир матнларда лакуна. Academic research in educational sciences 2 (2), 926-931.
4. Ю.Д.Махамдалиевна. Использование зоонимов в колыбельной песне-«алла», как аспект этнолингвистики. Ulrich`s Periodicals Directory.
5. ДМ Юлдашева. Синтактик такоррларнинг бадий-эстетик имкониятлари Международный журнал ИСКУССТВО СЛОВА. 2019. 5-сон.
6. Y.D. Махамдалиевна. Use of presidential names in uzbek children's texts. Gospodarka i Innowacje. 22, 68-70.-
7. Д.М. Юлдашева. Болалар фольклорида креол (уйғун) матнинг ифодаланиши. Молодой ученый, 607-609.